

## Media en de BJB: de regels van het spel

### Inleiding

*De journalist belt u op. Hij wil graag een reportage maken over de Bijzondere Jeugdzorg en wil daarvoor een minderjarige binnen de voorziening interviewen. Je krijgt het als begeleider of directeur al warm en koud. Enerzijds wil je ingaan op de vraag omdat je het nodig vindt dat 'de mensen' eindelijk eens weten wat Bijzondere Jeugdzorg is en welke jongeren er begeleid worden. Anderzijds heb je schrik voor alle gevolgen die dit mogelijk kan hebben.*

Meer en meer wordt de non-profit sector aangesproken door de media. De journalisten merken de nieuwswaarde op van deze vaak nog onbekende sectoren. Het is dan ook niet altijd gemakkelijk om een evenwichtige relatie uit te bouwen. De journalist kent het reilen en zeilen binnen de non-profitsector niet altijd en de voorzieningen kennen het mediaveld onvoldoende.

Met deze tekst willen we een eerste stap zetten in de opbouw van een goede persrelatie. We gaan in op de deontologische code van de journalist en de wetgeving wat betreft het brengen van minderjarigen in de media. Daarnaast sommen we een aantal aandachtspunten op als voorbereiding op een interview.

### Wat is nieuws?

Voordat je zelf naar de pers stapt is het belangrijk om na te gaan of datgene wat je wilt brengen, belangrijk is voor de doelgroep die je wilt bereiken. Omdat journalisten uit zijn op 'nieuws' is het belangrijk om af te wegen welke boodschap nieuwswaarde heeft. Iets heeft nieuwswaarde indien het actueel, ongewoon en relevant is.

### Deontologie van een journalist

De code van de journalistieke beginselen werd door verschillende verenigingen voor journalisten aangenomen in 1982. Elk medium heeft ook nog eens een interne deontologische code waaraan de journalisten zich moeten houden. Deze deontologische codes zijn soms te raadplegen via hun sites.

1. Persvrijheid  
Dit is de voornaamste waarborg voor de vrijheid van meningsuiting. De pers heeft het recht om ongehinderd gegevens te verzamelen en informatie en commentaren te publiceren om zo de vorming van de publieke opinie te verzekeren.
2. De feiten moeten onpartijdig verzameld en weergegeven worden.
3. Het onderscheid tussen feiten en commentaren moet duidelijk zijn.
4. Respect van verscheidenheid van opinie.  
De pers erkent en respecteert de verscheidenheid van opinie, ze verdedigt de vrijheid van publicatie van verschillende standpunten. Ze kant zich tegen elke discriminatie op grond van ras, sekse, nationaliteit, taal, godsdienst, ideologie, volk, cultuur, klasse of overtuiging.
5. Respect voor de menselijke waardigheid.  
De pers moet de individuele waardigheid en privacy respecteren.
6. Voorstellen van geweld: misdaden, terrorisme en andere daden van wreedheid en onmenselijkheid mogen niet geroemd worden.
7. Rechtzetting van foutieve informatie.  
Feiten en informatie die na publicatie foutief blijken te zijn, moeten rechtgezet worden. Dit zonder beperking.
8. Bescherming van informatiebron.  
Vertrouwelijke informatiebronnen mogen niet onthuld worden zonder de uitdrukkelijke toestemming van deze bronnen;
9. Geheimhouding  
De vrijwaring van het geheim karakter in privé en staatsbelangen mag de persvrijheid (art1) niet aantasten.
10. Rechten van de mens.  
Indien er tegenstelling ontstaat tussen beoefening van de vrije meningsuiting en andere fundamentele rechten van de mens, moeten uitgevers en hoofdredacteuren op eigen

- verantwoordelijkheid beslissen aan welk recht voorrang wordt gegeven. Dit na raadpleging bij de betrokken journalist(en).
11. Onafhankelijkheid  
De pers mag aan geen enkele druk toegeven.
  12. Advertenties moeten ze opgemaakt zijn dat ze niet te verwarren zijn met redactionele berichtgeving.

### Wat zegt de wet ivm het brengen van minderjarigen in de media?

#### *Internationaal verdrag voor de rechten van het Kind*

*Art. 16.1 IVRK: Geen enkel kind mag worden onderworpen aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privé-leven, in zijn of haar gezinsleven, zijn of haar woning of zijn of haar correspondentie, noch aan enige onrechtmatige aantasting van zijn of haar eer en goede naam.*

#### *Grondwet*

*Art 22bis Gw: Elk kind heeft recht op eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit.*

#### *Art. 433bis Strafwetboek*

*Publicatie en verspreiding van het **verslag van de debatten** voor de jeugdrechtbank, voor de onderzoeksrechter en voor de kamers van het hof van beroep die bevoegd zijn om over het hoger beroep tegen hun beslissingen te oordelen, door middel van boeken, pers, film, radio, televisie, of op enige andere wijze, zijn verboden.*

***Alleen** de motieven en het beschikkend gedeelte van de in openbare terechtzitting uitgesproken **rechterlijke beslissing** vormen, onder voorbehoud van de toepassing van het derde lid hierop een **uitzondering**.*

*Publicatie en verspreiding door middel van welke procédés ook van teksten, tekeningen, foto's of beelden waaruit de **identiteit** kan blijken van een persoon die vervolgd wordt, of ten aanzien van wie een maatregel is genomen als bedoeld in de artikelen 37, 38, 39, 43, 49, 52 en 52quater van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming of in de wet van 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, zijn eveneens verboden. Hetzelfde geldt voor de persoon ten aanzien van wie een maatregel genomen is in het kader van de rechtspleging als bedoeld in artikel 63bis van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming.*

*Overtreding van dit artikel wordt gestraft met gevangenisstraf van 2 maanden tot 2 jaar en met geldboete van 300 euro tot 3000 euro of met een van die straffen alleen.*

- Art. 433bis van het Strafwetboek is sinds 2 september 2005 in de plaats gekomen van art. 80 JBW. Het verbiedt twee zaken:

- 1: De inhoud van de **gerechtelijke procedure** inzake jeugdbijstand mag niet bekendgemaakt worden (of het nu om MOF of gedwongen POS gaat).

Zie bijvoorbeeld het Hof van Beroep te Gent op 12 juli 1995 (Kinderrechtengids IV, 3.8.1.-E, 46), dat een zaak van een POS-jongere met gesloten deuren behandelde, omdat op grond van art. 16.1 IVRK elke jongere dezelfde bescherming qua privacy dient te genieten.

Enkel de **veroordeling** zelf mag worden bekendgemaakt: welke maatregel werd er genomen en evt. ook de reden waarom die maatregel werd genomen.

- 2: Bekendmaking van de **identiteitsgegevens** van jongeren die voor de jeugdrechtsbank moeten verschijnen omdat zij een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (art. 37 ev., 52 JBW) of omdat zij in een problematische opvoedingssituatie verkeren waarvoor geen vrijwillige hulpverlening mogelijk was, (zodat de zaak voor de rechtbank moest komen – art. 63bis) mag niet. De naam of een foto van de minderjarige die met het gerecht in aanraking komt, mag niet genoemd of getoond worden. Dit onder andere om ervoor te zorgen dat het verleden van een jongere hem niet gans zijn leven achtervolgt of de reclassering in de maatschappij bemoeilijkt. Het Europees Hof van de Rechten van de Mens erkent in dat opzicht ook een 'droit à l'oublié' voor plegers van misdrijven.

- In de gecoördineerde decreten inzake Bijzondere Jeugdbijstand vinden we voor vrijwillige maatregelen via Comité BJJ (POS-jongeren) een dergelijke bepaling niet.

Sinds september 2005 is er dus een intern wettelijk kader om de publiekmaking van de identiteit van POSsers 'onder de jeugdrechtsbank' tegen te gaan.

- ⇒ Volgens de meest brede interpretatie geldt nochtans een **algemeen verbod** om de **identiteit** van minderjarigen die een maatregel van Bijzondere Jeugdbijstand (ook via Comité Bijzondere Jeugdzorg) ondergaan bekend te maken door teksten, tekeningen, foto's of andere beelden. Hiervoor wordt verwezen naar het recht op privacy van de minderjarigen, zoals omschreven in het Kinderrechtenverdrag. In de omgang met de media is dit vaak belangrijk: het is dit artikel dat de oorzaak is van het anoniem maken van ondervraagde jongeren, ook in belevingsonderzoeken die niks met oorzaken van plaatsing te maken hebben.

Daarnaast bestaat het 'recht op afbeelding'. Dit houdt in dat een privaat persoon niet moet toelaten/kan weigeren dat zijn of haar foto in de media komt.

### **Wat is de sanctie wanneer dit verbod wordt overtreden?**

Art. 433bis SW is een bepaling die een straf koppelt aan een bepaalde inbreuk, een '**strafrechtelijke** bepaling' dus. In het strafrecht geldt het principe van enge interpretatie: je kan maar gestraft worden voor iets dat in de wet staat, en dat mag niet breed worden opgevat.

Het initiatief om klacht neer te leggen op grond van een schending van art. 433bis SW kan door eender wie worden genomen. Het is in principe het parket dat beslist of de overtreder voor de strafrechtbank wordt gedagvaard. Nochtans bestaat ook de mogelijkheid van een 'rechtstreekse dagvaarding' voor de strafrechter door een burger-belanghebbende.

Art. 22bis Grondwet en art. 16 IVRK verwoorden 'grondrechten' van elke minderjarige, of die nu een beroep doet op de hulp van de bijzondere jeugdbijstand of niet. Een inbreuk op de grondrechten wordt niet (noodzakelijk/altijd) strafrechtelijk gesanctioneerd, maar kan wel leiden tot een **burgerrechtelijke** procedure en vorderen van (morele) schadevergoeding.

Het initiatief om zulke procedure in te leiden kan enkel door de minderjarige en zijn ouders worden genomen.

Het 'te kijk zetten' van een minderjarige moet op basis van deze bepalingen worden vermeden.

Indien dit te ver zou gaan, is 'te kijk zetten' eventueel ook strafrechtelijk te vervolgen op basis van de bepalingen in verband met laster en eerroof. (art. 448 Strafwetboek)

Enkel de toestemming van een vrijwillig door de BJB begeleide jongere in het kader van een reportage met een inbreuk op zijn privé-leven door de media, is mogelijk.

Jongeren die een maatregel opgelegd kregen door de Jeugdrechtbank, kunnen niet instemmen met dergelijke inbreuk op hun privéleven, want degene die hun identiteit zou kenbaar maken, pleegt ook dan nog steeds een misdrijf volgens art. 433bis SW.

Voor jongeren die instemden met een door het Comité voorgestelde maatregel, moet zo'n instemming met publicaties of reportages, ondubbelzinnig en zonder dwang gebeuren. Het gaat immers om een grondrecht.

Bij minderjarigen moet de instemming gegeven worden door de jongere zelf en de ouders. Wanneer bijzondere jeugdbijstand hulp verleent aan de jongere, zullen ook de omringende volwassenen dit mee beoordelen. (begeleider/directie van de voorziening, consulent van de sociale dienst bij het Comité voor Bijzondere jeugdzorg.)

Er is tenslotte ook de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, ook wel de Privacywet genoemd. Wie zonder toestemming van de betrokkene bepaalde persoonsgegevens publiek maakt, kan klacht formuleren bij de commissie ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer (art. 31) maar kan ook strafrechtelijk worden gesanctioneerd (art. 37 en volgende).

### Samenvattend:

Een paar voorbeelden om een paar hypothesen te onderscheiden. Belangrijkste element bij de beoordeling van een schending van de (nieuwe) wet zal de mate van identificeerbaarheid van de minderjarige zijn. Daarnaast wordt ook de gerechtelijke procedure zelf afgeschermd, in tegenstelling tot bijvoorbeeld assisenprocessen.

- a) Omschrijving van de feiten en de maatregel die werd genomen, zonder identificatie van de minderjarige: niet strafbaar volgens art. 433bis SW.
- b) De jongere vertelt over een MOF dat hij begaan heeft, waardoor hij door de jeugdrechter werd geplaatst: indien de jongere identificeerbaar is, is degene die dit in beeld brengt strafbaar, anders niet. (art. 433bis JBW)
- c) De jongere werd mishandeld en werd bij urgentie door de jeugdrechter geplaatst: enkel de genomen maatregel, maar niet de identiteit van het kind mag worden kenbaar gemaakt. (art. 433bis SW)
- d) De jongere en de ouders zochten externe bijzondere begeleiding in de opvoeding. Zij vertellen hoe zij via het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg een bepaalde vorm van begeleiding kregen. Dit is niet strafbaar, als alle partijen instemmen is het ook geen onrechtmatige inbreuk op de privacy. Personen kunnen (identificeerbaar) in beeld worden gebracht.

### Beroepsgeheim

Ouders en jongere zijn nochtans niet de enige spelers in het mediaspel.

In de BJB zijn ook de verwijzers (consulenten en jeugdrechters) en de begeleiders betrokken partij. Voor hen gelden bijzondere regels ivm het (strafrechtelijk beschermde) beroepsgeheim.

*Art. 458 SW: 'Geneesheren, heilkundigen, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen die uit hoofde van hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd, en deze bekendmaken buiten het geval dat zij geroepen worden om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie getuigenis af te leggen en buiten het geval dat de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken, worden gestraft met gevangenisstraf van 8 dagen tot 6 maanden en met geldboete van honderd euro tot vijfhonderd euro.'*

*Art. 77 JBW (van toepassing op MOF en gerechtelijke POS): 'Elke persoon die in welke hoedanigheid ook, zijn medewerking verleent aan de toepassing van deze wet, staat daardoor in voor de geheimhouding van de feiten die hem in de uitoefening van zijn opdracht worden toevertrouwd en die hiermede verband houden. Art. 458 SW is op hen van toepassing.'*

*Art. 43 Gecoördineerde decreten inzake bijzondere jeugdbijstand (van toepassing op POS): 'Elke persoon die in welke hoedanigheid ook, zijn medewerking verleent aan de toepassing van deze gecoördineerde decreten staat daartoe in voor de geheimhouding van de feiten die hem in de uitoefening van zijn opdracht worden toevertrouwd en die hiermede verband houden.'*

Cruciaal is de zinsnede: 'elke persoon die in welke hoedanigheid ook zijn medewerking verleent aan de toepassing van deze wet' en 'staat in voor geheimhouding van de feiten die worden toevertrouwd'.

In een enge interpretatie mag dus niet worden aangegeven (door een hulpverlener) in welke concrete omstandigheden iemand geholpen wordt.

In de meest brede interpretatie van het beroepsgeheim mag zelfs door de hulpverlener niet worden bevestigd of ontkend dat een bepaalde jongere of gezin door hem of haar wordt bijgestaan. Wanneer de jongere en de ouders zelf dit gegeven niet als vertrouwelijk of geheim beschouwen, kan dit wel.

Immers geldt het beroepsgeheim slechts voor geheimen, 'wat wordt toevertrouwd'. Wat reeds publiek geweten is, daarvoor staat de hulpverlener niet in.

Nochtans moet de hulpverlener voorzichtig zijn met wat hij zegt: een schending van het beroepsgeheim kan op klacht van eender wie worden weerhouden door de strafrechtbank.

Bepaalde rechtsleer stelt dat het beroepsgeheim kan worden doorbroken als de cliënt daarmee instemt.

Zaak is dan om dit precies af te bakenen: wat wordt verteld, wat niet, en om toch zo veel mogelijk de cliënt zelf de meer gevoelige zaken te laten formuleren.

De begeleiders kunnen wel op een algemene manier de werking van de bijzondere jeugdbijstand verduidelijken, en hun werkwijze of aanpak in de voorziening.

### **Geboden voor een goed interview**

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op het geven van een interview. Het allerbelangrijkste van elk interview is de voorbereiding. Daarbij is het niet alleen noodzakelijk om met het voorgaande rekening te houden. Men moet nog een aantal andere zaken in het achterhoofd houden.

Wanneer ook minderjarigen geïnterviewd worden, is het belangrijk om dit samen met hen goed voor te bereiden.

We sommen hierbij enkele leidraden op. Meer informatie kun je vinden in de referenties onderaan dit artikel

### **Kern van het verhaal**

*Wie is het best geplaatst*

- Ga binnen de voorziening na wie de best geplaatste persoon is om te antwoorden op de vragen die de journalist voor ogen heeft. Het is verstandig om een tweede persoon van de voorziening bij het interview aanwezig te laten zijn. Dit om achteraf als tweede persoon de publicatie/reportage mee te bekijken en te beoordelen.
- Ga vooraf bij uzelf na wat interessant is voor de journalist of welke vragen hij/zij mogelijk zal stellen. Anticipeer op moeilijke of vervelende vragen en stel eventueel een eigen lijstje 'mogelijke vragen en antwoorden' op.
- Bedenk op voorhand welke centrale boodschap je wil vertellen. Schrijf desnoods de onderwerpen puntgewijs op en hou ze bij de hand. Ken met andere woorden je boodschap en weet wat je zeker wil gezegd hebben
- Zoek eventueel een oneliner. Veel kans bestaat dat als je een krachtige oneliner brengt, deze de journalist stof geeft voor de titel..

*Wat wil de journalist met het verhaal*

De inhoudelijke voorbereiding is essentieel:

- Bij het eerste contact met de journalist vraag je niet alleen wat het onderwerp van het gesprek/reportage is, maar informeer je ook naar de grote lijnen en het doel ervan en vanuit

welke invalshoek er vertrokken zal worden. Ga na of er naast jou ook nog andere personen geïnterviewd worden. Wordt het live uitgezonden of zal de journalist het nadien monteren? Wordt het interview volledig uitgezonden of wordt erin geknipt en geplakt. Hou er rekening mee dat een gesprek van 5 à 10 minuten vaak gereduceerd wordt tot enkele seconden (één enkele zin).

- Eventueel kun je de vragen of een themalistje op voorhand vragen. Veel journalisten zijn bereid een oriënterend lijstje op voorhand door te spelen. Bij een interview voor radio of tv is het essentieel om na te gaan wat de eerste vraag is. Zorg ervoor dat het belangrijkste wat je te zeggen hebt het antwoord kan zijn op deze eerste vraag. Hiervoor is er soms wat creativiteit nodig.
- Soims gebeurt het dat een journalist je overvalt voor een telefonisch interview. Probeer wat tijd te nemen om het voor te bereiden en vraag de journalist om over 5 à 10 minuten terug te bellen. Zet in die korte tijd de voornaamste zaken op papier en formuleer je kernboodschap. Wanneer iemand van de radio belt, ga dan na of je live op een uitzending zit of niet.

### **Een journalist heeft geen beroepsgeheim**

- Wat de journalist te weten komt, mag hij/zij ook naar buiten brengen. Het is dus belangrijk om goed te weten wat je wil vertellen en wat niet. Soms kan het moeilijk zijn voor de geïnterviewde om dit voor ogen te houden wanneer de journalist bijkomende vragen stelt. Hij is er op getraind om 'nieuws' te vinden.
- Ook wat men 'off the record' vertelt voor of na het interview, gebruikt een journalist soms in zijn publicatie. Wees dus op je hoede en weet dat het interview pas gedaan is als de deur achter de journalist sluit.

Een mogelijke oplossing is om op voorhand een goed en duidelijk contract op te stellen waarin de ouders en de jongeren veilig gesteld worden en waarin duidelijk gemaakt wordt wat wel en niet getoond/geschreven mag worden. Zorg dat er in huis iemand aanwezig is met expertise die dit samen met de voorziening, de ouders en de jongere kan opmaken.

### **Maak afspraken**

#### *Over inhoud en vorm*

- Spreek op voorhand af over welke onderwerpen u al dan niet wilt praten. Ga ook na welke onderwerpen de journalist aan bod wil laten komen. De keuzevrijheid blijft wel bij de journalist, maar je kan er steeds over onderhandelen.
- Geef aan dat men voorzichtig moet omgaan met de identiteit van minderjarigen die begeleid worden binnen de Bijzondere Jeugdzorg (zie deel 1 van dit artikel)

#### *Over correcties*

Het is aan te raden om voor het gesprek met de journalist een concrete afspraak te maken over het doorlezen of bekijken van het interview voor het de wereld ingaat. Enkel bemerkings omtrent feitelijke onjuistheden of onjuist weergegeven citaten kunnen gecorrigeerd worden. Bijvoorbeeld een verkeerd gespelde naam, foutief cijfermateriaal of een verkeerd begrepen uitspraak.

Moelijker wordt het wanneer het gaat om interpretaties van de journalist. De citaten op zich zijn correct, maar de wijze waarop ze geïnterpreteerd worden, komen niet overeen met jouw bedoeling. Hier is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen feiten en meningen van de journalist. Feiten zal een journalist corrigeren, over de meningen zal onderhandeld moeten worden.

Voor alle duidelijkheid: Een journalist kan weigeren om de zaken aan te passen. Je kan de publicatie ook niet tegenhouden.

### **Spreken voor publiek**

- Hou voor ogen dat het publiek waarvoor je spreekt niet altijd weet hoe de Bijzondere Jeugdzorg in elkaar zit. Beperk je dan ook alleen tot de hoofdzaken/kernboodschap die je wilt vertellen en probeer niet alles in 5 minuten duidelijk te maken.
- Gebruik eenvoudige, positieve taal en vermijd vaktaal. Spreek bijvoorbeeld over begeleiding in plaats van plaatsing. Of over jongeren die een als misdrijf omschreven feit pleegden en niet over MOF-fers.
- Het is aan te bevelen om te werken met concrete, aansprekende voorbeelden. Ook een anekdote kan soms goed werken.

- Wees open en eerlijk.
- Wanneer je een antwoord niet weet, is het geen schande.

### Hou rekening met de gevolgen

Elke mediareportage heeft invloed op de voorziening, de jongere, de ouders en de leefomgeving. Het is belangrijk dat iedereen daarvan op de hoogte is. Onafhankelijk of de publicatie/reportage een positief of negatief beeld brengt van wat er gezegd is, het oefent een grote invloed uit. Ouders zijn niet meer anoniem, jongeren worden herkend (ook al komen ze zelf niet in beeld, maar wel hun ouders die bekend zijn bij sommigen), hun problemen worden ruim bekend gemaakt en de voorziening komt in beeld.

Indien je ingaat op een vraag van een journalist is het heel belangrijk dat zowel de voorziening, de ouders en de jongeren dit voor ogen houden en zich bewust zijn van de invloed van zo'n reportage op hun leven.

### Wat doen bij overschrijding van deze plichten en rechten?

Wanneer je het gevoel hebt dat de berichtgeving niet overeenkomt met wat je vertelde/feitelijk onjuist is of wanneer de journalist zich niet houdt aan bepaalde plichten of rechten dan kun je een klacht indienen. Dit gebeurt best volgens de volgende stappen:

- Een eerste mogelijkheid is om de journalist te contacteren om te melden dat er iets verkeerd gebeurd is bij de berichtgeving. De journalist krijgt dan de mogelijkheid om zelf de berichtgeving te corrigeren.
- Bij weigering van de journalist kan je de hoofdredacteur van het medium contacteren. Deze zal de opmerking controleren. Dit bijvoorbeeld door het checken van de opname van het interview. Als blijkt dat de journalist de woorden verkeerd heeft weergegeven, zal de hoofdredacteur ervoor zorgen dat dit terug rechtgezet wordt. Bijvoorbeeld door de dag erop een rechtzetting te publiceren in de krant. De hoofdredacteur kan dan naar eigen aanvoelen de journalist al dan niet bestraffen.
- Maar ook de hoofdredacteur kan weigeren om de zaken recht te zetten. Dan kan je aankloppen bij de Raad voor de Journalistiek ([www.rvdj.be](http://www.rvdj.be)). Deze bemiddelt om een oplossing te vinden of te komen tot een uitspraak.
- Indien je van mening bent dat deze uitspraak niet voldoet, dan kun je naar de commissie bescherming persoonlijke levenssfeer, naar politie of parket of naar de (onderzoeks)rechter stappen.

### Referenties

- S. Dijkstra, *In het nieuws... maar hoe?*, Edu'catief b.v. Meppel, 2000
- C. Huijskens en D. Ista, *Het mediahandboek, alles over omgang met de pers*, Uitgeverij Bert bakker Amsterdam, 2001
- B. in 't Hout, *De media methode, Professioneel optreden in de publiciteit*, Het Spectrum Utrecht, 2002
- P.F. Anthonissen, *Stop de pers! Hoe de media werken. Hoe werken met de media*, Lannoo Tielt, 2005
- [www.cultuurnet.be](http://www.cultuurnet.be)

Min Berghmans  
Véronique Vancoppenolle  
Stafmedewerkers OSBJ  
September 2005